

INSTITUT
PRO POLITIKU
A SPOLEČNOST

Budoucnost bezhотовostní společnosti v České republice

POLICY PAPER / ÚNOR 2018

SOŇA SIVÁ

WWW.POLITIKASPOLECNOST.CZ

OFFICE@POLITIKASPOLECNOST.CZ

Budoucnost bezhotovostní společnosti v České republice

Policy Paper – Soňa Sivá, únor 2018

Prudký vzestup technologií způsobil snahu o jejich zavádění do každodenního života lidí s cílem zjednodušit a zrychlit některé běžné aktivity. Tomuto trendu se nevyhнул ani finanční sektor. Stále častěji se totiž skloňuje možnost vytvoření plně bezhotovostní společnosti. Bezhotovostní společnost ve své nejčistší formě předpokládá úplné vymizení hotovostního oběživa a jeho nahrazení bezhotovostními formami plateb. Podobně se předpokládá také vymizení plastových platebních karet, které v plné míře nahradí digitální platby uskutečnitelné skrze různá chytrá zařízení. Existují však i jiné, méně progresivní či radikální, představy o bezhotovostní společnosti, jako například zrušení bankovek při současném zachování mincí pro malé platby.

Můžeme říci, že nejbližší k bezhotovostní společnosti mají v současnosti nejspíše skandinávské země. Ve Švédsku dokonce centrální banka zvažuje, že začne vydávat digitální měnu (ČNB 2017). Jak je na tom Česká republika? Je možné očekávat, že se česká společnost v dohledné budoucnosti změní ve společnost bezhotovostní neboli *cashless society*?

Jak je na tom Česko?

O Češích se říká, že jsou to [inovativní konzervy](#). Nelze pochybovat o tom, že mají rádi inovace a nové technologie, o čemž svědčí například fakt, že lidé v ČR dnes stále častěji využívají bezhotovostních způsobů plateb. Na druhou stranu jsou ovšem Češi z hlediska nakládání s penězi obecně velmi konzervativní. Dalo by se říci opatrní. I přesto, že se v médiích často skloňuje otázka možného zneužití dat či nedůvěra občanů v kybernetickou bezpečnost je

zřejmé, že pohodlnost a rychlost začínají u Čechů přeci jen vyhrávat. Podíl hotovostních plateb v ČR totiž během posledních let již klesl na úroveň 80 % a odhaduje se, že by měl v brzké době konvergovat k evropskému průměru 60-70 %. Česko je přesto stále velmi vzdálené státům, kde je hotovost používána nejméně. Například v zemích Skandinávie představuje podíl hotovostních plateb pouze okolo 40 % ze všech finančních transakcí (ČT24 2017).

Každým rokem lze v České republice pozorovat prudký nárůst počtu bezhotovostních plateb. Daleko nejvíce plateb je uskutečněných platebními kartami. Dle statistiky Sdružení pro bankovní karty narostl v průběhu posledních pěti let počet plateb provedených prostřednictvím platební karty na více než dvojnásobek. V roce 2016 bylo takto uskutečněných téměř 700 milionů plateb. Z toho bezmála 500 milionů plateb proběhlo bezkontaktně.

K tomuto trendu nepochybně přispěl rapidní nárůst počtu terminálů u českých obchodníků. Z tabulky č. 1 můžeme pozorovat, že od konce roku 2016 do konce třetího kvartálu roku 2017 narostl počet terminálů o 22 %. Za posledních pět let se pak počet terminálů v provoznách dokonce více než zdvojnásobil. Roste také počet terminálů, které přijímají bezkontaktní platby. Bezkontaktní platby umožňuje tzv. NFC technologie (Near Field Communication) neboli komunikace na krátké vzdálenosti, kterou musí disponovat jak platební karta plátce, tak platební terminál příjemce. V třetím kvartálu roku 2017 disponovalo technologií NFC již přibližně 80 % terminálů v ČR.

Tab. č. 1: Počet terminálů v České republice v letech 2013 a 2017.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ¹
Počet transakcí kartou	308 186 163	377 920 819	479 675 371	580 434 955	683 831 908	-
Počet POS terminálů	86 975	94 914	110 308	142 946	159 405	195 145
Počet NFC plateb	-	-	202 606 738	369 153 778	492 810 129	-
Počet NFC terminálů	-	-	72 132	89 760	114 928	155 350
Počet web transakcí	8 640 082	12 027 679	22 253 544	29 334 254	39 657 053	-

Zdroj: Autorka na základě statistik SBK.

Právě masivní zavedení bezkontaktních karet v roce 2011 bylo bezpochyby prozatím největším posunem Česka směrem k bezhotovostní společnosti. Česká republika je nyní díky široké síti platebních terminálů považována za špičku v bezkontaktních platbách. Disponuje totiž nejširší sítí platebních terminálů pro bezkontaktní platby v Evropě a v poměru s ostatními zeměmi zaznamenala v roce 2017 vůbec nejvíce uskutečněných bezkontaktních plateb (Česká bankovní asociace 2017)¹. V současnosti některé banky nabízejí svým klientům dokonce možnost bezkontaktních výběrů z jejich bankomatů. Pozitivní trend zaznamenaly také internetové transakce – čtyřnásobný nárůst za posledních pět let. Platby provedené prostřednictvím internetu však stále reprezentují pouze 6 % všech karetních transakcí.

Mobilní bezkontaktní platby

Možnosti provedení bezkontaktní platby však zdaleka nekončí u (v české společnosti již dobře zaběhnutých) platebních karet. V současnosti můžeme při placení využít rovněž například bezkontaktních nálepek.

Tyto štítky jsou vlastně miniaturní platební karty, které je možné nalepit kdekoliv (např. na mobilní telefon) a následně je používat jako substituci tradiční verze platebních karet. Za nejrychleji rozvíjející se lze ovšem označit platby skrze mobilní telefon či jiná moderní elektronická zařízení, např. chytré hodinky nebo tablet.

Před pár lety by si čeští spotřebitelé jen těžko dovedli představit, že budou v budoucnu schopni platit za zboží jednoduchým přiložením jejich mobilního telefonu k terminálu. První mobilní platby byly uskutečněné za pomoci technologie QR kódu, která fungovala v rámci aplikace Masterpass společnosti MasterCard. Technologicky vyspělejší jsou pak cloudové HCE platby, které fungují na principu tzv. tokenizace, kdy speciální kód (token) zabezpečuje údaje o platební kartě, přičemž každé zařízení i platba má svůj jedinečný kód. Právě díky tokenizaci jsou cloudové HCE platby považovány za bezpečnější, a tedy i spolehlivější.

V současnosti vyvíjí bankovní instituce vlastní mobilní aplikace, do kterých si jejich klienti mohou nahrát své platební údaje,

¹ Jde o údaj za třetí kvartál 2017. Novější data zatím nejsou k dispozici.

aby pak mohli skrze tuto aplikaci pohodlně platit. V listopadu 2017 spustily společnosti Visa a MasterCard pro své klienty univerzální aplikaci Android Pay od společnosti Google. Ta by měla přispět k prudkému rozvoji akceptační sítě – do roku 2020 se očekává až desetinásobný nárůst (VISA 2017). Držitelé mobilních telefonů s operačním systémem iOS si na tuto službu ovšem budou muset ještě nějaký čas počkat.

Platbu mobilním telefonem lze uskutečnit u všech obchodníků, kteří disponují platebním terminálem s NFC technologií. Těch je v současné době více než 140 tisíc (SBK 2017)². Mobilní NFC platby musí však povolit banka, která platební kartu vydává. Službu doposud zavedly pouze tři české bankovní instituce, nicméně další se na implementaci této služby v současné době připravují. Mobilní platební aplikace AndroidPay by tak měla být v brzké době dostupná pro výrazně širší spektrum klientů.

Co na to spotřebitelé?

O tom, že jsou čeští spotřebitelé inovacím v oblasti platebního styku nakloněni svědčí fakt, že zhruba 40 % z nich využívá k úhradě svých nákupů právě chytrou elektroniku (VISA 2017). Zdá se tedy, že si lidé na stále se rozšiřující možnosti platit bezhotovostně v zásadě již zvykli. Podle Masterindexu narazí spotřebitel zhruba ve 20 % případů na situaci, kdy nemůže platit za svůj nákup kartou, přičemž až pro 60 % lidí je tato skutečnost důvodem k neuskutečnění nákupu. Celých 61 % lidí by pak uvítalo, kdyby mohli kartou platit i drobné nákupy (Mastercard 2017).

Rozhodně se však nedá říci, že by Češi byli připraveni rozloučit se s hotovostním oběživem. Tato možnost by sice nevadila

46 % dotázaných, nicméně zbylá více než polovina respondentů je proti (Mastercard 2017). Podle průzkumu agentury SC&C by si úplné zrušení bankovek a mincí nedovedlo představit až 70 % respondentů, především z menších měst. Cca 40 % lidí by tuto změnu vnímalo dokonce jako omezení svobody. Jen pro třetinu českých občanů, především z mladší generace a těch, kteří jsou zvyklí každodenně používat platební kartu, by bezhotovostní společnost představovala zjednodušení života (Česká bankovní asociace 2017).

Při diskutování této ideji je samozřejmě třeba myslet na potřeby všech obyvatel České republiky. Například pro některé seniory či sociálně slabé občany by totiž mohl přechod k principům bezhotovostní společnosti znamenat nepřekonatelnou životní komplikaci. Zejména členové starší generace často nejsou zvyklí s novými technologiemi vůbec pracovat. Řada z nich nedisponuje osobním mobilním telefonem, počítačem ani jiným technickým zařízením. Mnozí pak nemají otevřený ani běžný bankovní účet. Je pochopitelně zcela nemyslitelné, aby bylo přijato jakékoliv politické rozhodnutí, v jehož důsledku by byla určitá část populace diskriminována, znevýhodněna nebo která by zapříčinila snížení kvality života určité skupiny občanů. Nejprve je proto nutné zajistit plnou digitální gramotnost občanů České republiky a optimální pokrytí, respektive maximální dostupnost vysokorychlostního internetu pro všechny obyvatele země.

Zavedení plně bezhotovostní společnosti vyžaduje kromě optimální digitální vzdělanosti a technologické infrastruktury také důvěru lidí ve spolehlivost systému. Novým fenoménem doby, který tuto důvěru značně podkopává je tzv. kyberterorismus. Jestliže častým argumentem pro zrušení

² Jde o údaj za třetí kvartál 2017. Novější data zatím nejsou k dispozici.

hotovosti je eventualita jejího snadného odcizení, jaká je záruka toho, že jsou naše finance na virtuálním bankovním účtu v bezpečí? Virtuální krádeže, respektive útoky hackerů představují zásadní riziko, neboť spolu s mnohdy obrovskou sumou peněz může dojít i k úniku citlivých informací či velkého množství osobních údajů. Proto je důležité zabezpečit digitální platby tak, aby bylo riziko jejich zneužití co možná nejmenší a důvěra občanů v mechanismy bezhotovostní společnosti co možná největší.

Hotovost a šedá ekonomika

Díky možnosti státu sledovat bezhotovostní transakce je posun k bezhotovostní ekonomice označován za důležitý nástroj v boji proti daňovým únikům v podobě šedé ekonomiky či praní špinavých peněz a rovněž proti financování terorismu. Zcela neoddiskutovatelným přínosem bezhotovostních transakcí je tak jejich transparentnost. Toho jsou si dobře vědomi státní autority, které za poslední roky začaly regulovat používání hotovosti nad určitou sumu. V současnosti je v ČR povinnost provést platby nad 270 000 Kč bezhotovostně (viz Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti). Ze stejného důvodu stahují ECB a FED bankovky největších hodnot.

Platnost argumentu potírání šedé ekonomiky ve prospěch zrušení hotovosti je nicméně nejednoznačná. Výzkumy totiž neprokázaly kauzalitu mezi vysokým podílem hotovosti v oběhu a mírou finanční kriminality. Šetření nepotvrdily ani tvrzení, že by vysoký hotovostní obrat vedl k prohloubení šedé ekonomiky (Slaný 2017). Rovněž se nedá očekávat, že by bylo zavedení bezhotovostní společnosti účinnou motivací k ukončení nelegální činnosti. Němečtí ekonomové odhadují, že bezhotovostní ekonomika by omezila trestnou činnost jen o 2-3 % (Lipovská 2016).

Hrozí ztráta svobody?

Právě možnost státu sledovat transakce občanů vytváří prostor pro působení Velkého bratra, kterému přechodem k bezhotovostní společnosti umožníme mít v zásadě neomezený dohled nad stavem našich financí i platebními transakcemi. Mnoho ekonomů se shoduje, že autoritativní zrušení hotovosti představuje ztrátu svobody a narušení základních principů demokracie. Před těmito negativními konsekvencemi v minulosti varoval například bývalý prezident ČR Václav Klaus, bývalý viceguvernér ČNB Pavel Kysilka (Aktuálně.cz 2016) nebo finanční analytička Hana Lipovská (2016).

Problematické jsou v tomto kontextu také záporné úrokové sazby, které představují ve své podstatě implicitní zdanění klientů bank a kterými jsou automaticky zatíženy všechny peníze na účtech. Bezhotovostní společnost totiž znamená, že lidé již nebudou moci utíkat k hotovosti, budou-li jejich úspory v digitální formě ohroženy. To by mohlo mít také negativní dopady na sklon spotřebitelů k úsporám a konečně i na investice (Slaný 2017), které jsou hnacím motorem každé ekonomiky. Jisté výhody by znamenalo fungování bezhotovostní společnosti pro stát, který by mohl právě díky nemožnosti útěku spotřebitelů k hotovosti lépe vykonávat nekonvenční monetární politiku (Lipovská 2016). Nejednalo by se ale o přílišný nárůst moci státu a ztrátu svobody jednotlivce? Odpověď je v tomto případě závislá na tom, zda by byla hotovost přirozeně, respektive samovolně nahrazena digitálními platbami v rámci volné soutěže na finančním trhu, nebo zda by to byl stát, který by direktivně stáhnul z oběhu hotovost, a v zásadě tak donutil občany využívat služby, které by si sami nevybrali a ke kterým nechovají důvěru.

Závěr

Je zcela nepochybné, že jsou tuzemští spotřebitelé velmi nakloněni nejrůznějším technologickým inovacím, v oblasti financí jsou ovšem citelně konzervativnější. Češi své peníze ukládají zpravidla na běžných bankovních účtech, málo investují do akcií i dluhopisů a hojně užívají hotovost. Přesto ovšem Češi stále častěji sahají po bezhotovostních, zejména bezkontaktních transakcích, včetně plateb mobilem.

Je proto zcela žádoucí nadále pracovat na inovacích, které lidem, jež si to žádají, vytvoří prostor pro pohodlné a bezpečné bezhotovostní platby. K poklesu počtu hotovostních plateb prokazatelně dochází a tento trend bude zřejmě pokračovat. Česká republika nicméně v dohledném horizontu pravděpodobně nenaplní kritéria bezhotovostní společnosti. Dle průzkumů si totiž jen malé procento lidí dovede představit zrušení hotovostního oběživa. Z řad laické ale i části odborné veřejnosti se pak dokonce ozývají hlasy označující tento krok za porušení individuální svobody. Někteří dokonce varují před neadekvátním posílením státní moci. Ukazuje se navíc, že v boji proti šedé ekonomice, což je jeden z nejsilnějších argumentů příznivců bezhotovostní společnosti, by zrušení hotovosti přineslo téměř zanedbatelné výsledky.

Zdroje

ČBA. *Průzkum ČBA: Máme nejširší síť bezkontaktních platebních terminálů, které aktivně využíváme. Bankovní účet však raději zakládáme na pobočce.* ČBA. 29.8.2017. Dostupné z: <https://www.czech-ba.cz/cs/pruzkum-cba-mame-nejsirsi-sit-bezkontaktnich-platebnich-terminalu-ktere-aktivne-vyuzivame-bankovni-ucet-vsak-radeji-zakladame-na-pobocce>

ČNB. Češi jsou inovativní konzervy. 17.9. 2017. Publikováno v Magazínu Index Lidových novin 11. 9. 2017 strana 44, rubrika Rozhovor. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2017/cl_17_170911_hampl_ln.html

ČT24. *Podíl hotovostních plateb v Česku bude zřejmě dále klesat, odhaduje Komerční banka.* ČT24. Praha: 5.5.2017. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/2109680-podil-hotovostnich-plateb-v-cesku-bude-zrejme-dale-klesat-odhaduje-komercni-banka>

Aktuálně.cz. *Konec hotovosti může omezit naši svobodu, varují Klaus s Kysilkou.* Aktuálně.cz. 13.10.2016. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/konec-hotovosti-muze-omezit-nasi-svobodu-varuji-klaus-s-kysilku/r~66d76834912911e69eff002590604f2e/>

LIPOVSKÁ, Hana. *Budoucnost hotovostních peněz – budoucnost svobody.* Institut Václava Klause: 2.3.2016. Dostupné z: <http://institutvk.cz/clanky/hana-lipovska-budoucnost-hotovostnich-penez-budoucnost-svobody.html>

MASTERCARD. *Lidé platí kartou více a rádi, akceptace se bude dále rozšiřovat.* Tisková zpráva. Praha: 29.8.2017. Dostupné z: <https://newsroom.mastercard.com/eu/cs/press-releases/lide-plati-kartou-vice-a-radi-akceptace-se-bude-dale-rozsirovat/>

MASTERCARD. *Mastercard začíná poskytovat službu Android Pay.* Tisková zpráva. Praha: 14.11.2017. Dostupné z: http://aktuality.cardzone.cz/TZ MasterCard_14-11-2017.pdf

SBK. *Souhrnné statistiky SBK.* SBK: 2012-2017. Dostupné z: http://www.bankovnikarty.cz/pages/czech/profil_statistiky.html

SLANÝ, Martin. *VŠE o.... bezhotovostní ekonomice.* Hospodářské noviny. 26.10.2017. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65930320-vse-o-bezhotovostni-ekonomice>
VISA. V České republice dnes začíná fungovat služba Android Pay pro držitele Visa karet. Tisková zpráva. Praha: 14.11.2017. Dostupné z: http://aktuality.cardzone.cz/TZ VISA_14-11-2017.pdf